

سومین همایش ملی

بانوکشور اسلام

بزرگداشت حضرت خدیجه

۳۰ دی ماه ۱۴۰۰ ، استان یزد

ISC
Islamic World Citation Center

CIVILICA

SID

چالش‌های موجود در حمایت‌های اقتصادی حضرت خدیجه (س) از حضرت محمد (ص)

بنت الهدی رستگاری

چکیده

در تاریخ اسلام تاکنون زنان نمونه بسیاری وجود داشته‌اند که هر کدام از آنها در زمان خود راه کمال را پیموده‌اند؛ اما در بزنگاه‌های حساس در تاریخ اسلام، نقش یک زن بیشتر به چشم می‌خورد، به گونه‌ای که احساس می‌شود اگر آن زن در آن جریان حضور نداشت؛ آن جریان یا اصلاً تحقق پیدا نمی‌کرد یا بدین صورتی که تحقق پیدا کرده، اتفاق نمی‌افتاد. جریان بعثت پیامبر (ص) و نقشی که حضرت خدیجه (س) داشت، نمونه‌ای از این مسئله است. این بانوی بزرگوار علاوه بر حمایت‌های معنوی خود از پیامبر (ص)، حمایت‌های اقتصادی بی‌شماری نیز از ایشان کرده است. حضرت خدیجه (س) در این راستا با مشکلات و چالش‌های فراوانی روبه‌رو بود. هدف از انجام این پژوهش نیز پرداختن به این چالش‌ها بوده است. روش انجام پژوهش، توصیفی بوده و روش گردآوری اطلاعات آن کتابخانه‌ای بوده است. نتایج نشان داد که شرایط سیاسی و اجتماعی حاکم در آن زمان و دوره جاهلیت و محاصره اقتصادی دوساله از جمله چالش‌های پیش روی حضرت خدیجه (س) در مسیر حمایت‌های مالی ایشان از پیامبر (ص) بوده است.

واژگان کلیدی: چالش‌ها، حمایت‌های اقتصادی، حضرت خدیجه، حضرت محمد.

مقدمه

گسترش اسلام مدیون زحمات و تلاش‌های رسول خدا(ص) و زنان و مردان بزرگی است که با همیت بلند و تلاش خود اسلام را در دنیا گسترش دادند. از جمله عناصر فعالی که در تحقق اهداف پیامبر کوشید، حضرت خدیجه(س) همسر گرامی ایشان بود. جایگاه اجتماعی حضرت خدیجه(س) در تاریخ اسلام و نقش مؤثر ایشان در حمایت‌های مادی و معنوی خویش از پیامبر اکرم(ص) به عنوان عامل مهمی در تثبیت و گسترش اسلام بوده است (هژیریان، ۱۳۹۶: ۴).

در شأن و مقام حضرت خدیجه مورخان اسلامی نیز بیان داشته اند که ایشان وزیر راستین اسلام بود و رسول خدا(ص) بدون حمایت‌ها و یاری‌ها و محبت‌های او آرامش نمی‌یافت و تسلی خاطر پیدا نمی‌نمود (امیری پور، ۱۳۸۸: ۶۳).

متأسفانه برخی محققان زندگی حضرت محمد(ص) و حضرت خدیجه را از جنبه معنوی مورد بررسی قرار داده اند و در مواردی به ابعاد اجتماعی و روانی آنان پرداخته اند اما به ابعاد اقتصادی آن توجهی ننموده اند. لذا ضرورت می‌نماید که به ابعاد اقتصادی آن نیز پرداخته شود.

حال در پژوهش حاضر سؤالی که مطرح می‌باشد این است که آیا حضرت خدیجه هنگام حمایت‌های اقتصادی خود از حضرت محمد(ص) با چالش‌هایی مواجه بوده است؟ چالش‌های موجود در حمایت‌های اقتصادی حضرت خدیجه از حضرت محمد(ص) چه بوده‌اند؟

روش این پژوهش توصیفی بوده و جمع‌آوری اطلاعات آن نیز به روش کتابخانه‌ای و با استفاده از مقاله‌ها و کنفرانس‌ها انجام شده است.

مفاهیم نظری

پیامبر(ص) و خدیجه(س) جدای از بعد معنوی و الهی که الهام از وحی بود، به عنوان یک زوج مشترک زندگانی عارفانه باهم داشتند و شدیداً مونس و انیس یکدیگر بودند. خدیجه(س) پیامبر(ص) را به خوبی درک کرده بود و حتی زمینه تحنث، عبادت، راز و نیاز همسرش را فراهم می‌آورد و او را با کوله باری آماده برای عبادت به غار حرا می‌فرستاد و پس از مدتی پیامبر(ص) باز نزد خدیجه می‌آمد و برای چند روز دیگر توشه فراهم می‌کرد (مقدسی، بی‌تا، ۳۶۶/۵).

حضرت محمد(ص) بعد از ازدواج با حضرت خدیجه و پس از بعثت، در دورانی که در مکه بود از اموال همسرش استفاده می‌کرد و بیشتر در حال عبادت و تفکر و در اندیشه اصلاح امت بود (میرشریفی، ۱۹۳۲: ۵۰).

ناگفته نماند حمایت‌های اقتصادی حضرت خدیجه از حضرت محمد(ص) نیز با چالش‌هایی مواجه بوده است که در ذیل به آنها پرداخته شده است.

چالش‌های موجود در حمایت‌های اقتصادی حضرت خدیجه از حضرت محمد(ص)

چالش اجتماعی

سیره نویسان اولین مسلمانان را «حضرت خدیجه» همسر پیامبر و «حضرت علی» پسر عموی حضرت محمد(ص) و زید بن حارثه، پسرخوانده حضرت محمد(ص) دانسته اند (ابن هشام، بی تا: ۱/۵۶۰ تا ۵۶۱). لیکن افراد زیادی پیامبر را تکذیب می‌کردند افرادی همانند: سران و طوایف قریش که به دلیل رقابت با بنی‌هاشم و احساس حقارت و حسادت نسبت به یتیم بنی‌هاشم مانع از قبول از اسلام آن‌ها می‌شد (جعفریان، ۱۳۹۵: ۹۵۳ و ۹۹۰) و عده ای که مقاومت و ایستادگی می‌کردند و به هیچ وجه حاضر نبودند دست از آیین بت پرستی خود بردارند (سبحانی، ۱۹۳۲: ۵۱۶).

در این خصوص حتی خود پیامبر فرمودند: «خدیجه و این مثل خدیجه صدقتی حین کذب‌الناس و ارزقنی علی دین الله و اعانتی علیه بمالها؛ خدیجه و کجاست مثل خدیجه؟ او مرا تصدیق کرد آنگاه که مردم مرا تکذیب نمودند و با مال خود مرا بر دین خدا کمک و یاری کرد» (مجلسی، بی تا، ج ۶۹: ۱۹۱).

چالش قومی و قبیله‌ای

بهانه‌تراشی‌های مخالفان با ازدواج حضرت محمد(ص) با حضرت خدیجه از دیگر چالش‌ها بود. در این خصوص حضرت خدیجه در ابتدای شروع زندگی با حضرت محمد(ص)، برای جلوگیری از بهانه‌تراشی‌های مخالفان مهر و صداق را خود برعهده گرفت (مجلسی، بی تا، ج ۴۰: ۱۴).

چالش اخلاقی

یکی از چالش‌های دیگر سیل اتهامات و سخنان ناروا به پیامبر و تهیدست نامیدن آن بود. پس از ازدواج برای جلوگیری از سیل اتهامات و سخنان ناروا که در مورد حضرت محمد(ص) می‌زدند و از سر کینه و حسد او را تحقیر می‌کردند و یتیم و تهیدست می‌خواندند، پسر عمویش ورقه را خواست و اختیار تمام اموال و دارایی‌های

خود را به او سپرد و دستور داد که تمام دارایی خدیجه را به محمد(ص) هدیه نماید و یادآور شد: این همه دارایی و اموال از این پس ملک محمد(ص) است و به او تعلق دارد و هر طور که بخواهد می‌تواند در آن تصرف نماید و در ضمن فرمود: «از قول من به محمد(ص) بگو همه ثروت و سرمایه ام و تمام عمال و کارگزارانی که امر تجارت را سامان می‌دادند و تمام آن چیزهایی که به نام من ثبت شده است در دست من قرار دارد و یا زیر نظر من اداره می‌شود همه و همه را به او بخشیدم. از این پس، من و هرآنچه که از آن من بود، به محمد(ص) تعلق دارد» (مجلسی، بی تا، ج ۴۰: ۱۴).

چالش سیاسی و اجتماعی

از دیگر چالش‌هایی که حضرت خدیجه در خصوص حمایت‌های اقتصادی از حضرت محمد با آن مواجه بود شرایط سیاسی و اجتماعی آن زمان بود. در آن زمان سران طوایف عرب بت پرست بودند و منافع زیادی از آن بدست می‌آوردند. از آنجایی که حضرت خدیجه ثروتمندترین زن تاجر عرب بود، سران طوایف برآن بودند تا حضرت خدیجه از آنان و خدایانشان حمایت اقتصادی کند و ثروت او را از آن خود نمایند. به همین علت زمان حمایت‌های مادی حضرت خدیجه از پیامبر(ص) موانع و مشکلاتی را بر سر راه او به وجود می‌آوردند.

لکن همانگونه که پناهی و پاسبان حضرتی (۱۳۹۳) بیان داشته اند: اسلام آوردن حضرت خدیجه در شرایط سیاسی و اجتماعی حاکم در آن زمان که عصر جاهلیت بود، توانست توان تبلیغی پیامبر(ص) را بالا ببرد و راهکاری برای مقابله پیامبر(ص) با مشکلاتی که اسلام نیاوردن برخی نزدیکان او به وجود آورده بود، باشد (پناهی و پاسبان حضرتی، ۱۳۹۳: ۵).

چالش سیاسی و اقتصادی

یکی دیگر از چالش‌های موجود محاصره اقتصادی قریش بود که مدت ۱ یا ۲ سال به طول انجامید، همه اموال ابوطالب و خدیجه(س) صرف حمایت از محاصره شونده‌گان و رسول الله(ص) شد (طبرسی، ۱۴۴۱: ۱۶). در شرایطی که مسلمین و رسول اکرم(ص) در نهایت سختی و تحت فشار بودند، حضرت خدیجه ثروت خویش را در اختیار پیامبر گذاشت (مطهری، ۴۲۱۰: ۲۱۹؛ به نقل از هژیریان، ۱۳۹۶). در این زمان حضرت خدیجه با ممانعت و مخالفت‌های طوایف قریش و مخالفان اسلام مواجه بود اما با این حال از کمک نمودن به پیامبر و یاران ایشان و دین اسلام دست برنداشت.

هنگامی که مشرکان مکه بر تحریم اقتصادی و اجتماعی بنی‌هاشم، هم پیمان شدند و آنان را در شعب ابی طالب محصور کردند و از هرگونه ارتباط آنها با قبایل دیگر ممانعت می‌ورزیدند، حضرت خدیجه با فرستادن نمایندگان از طرف خود، سعی در متقاعد کردن ابوجهل داشت تا مانع ورود مواد غذایی به شعب ابوطالب نشود. وقتی از کار خویش نتیجه نگرفت، با کمک برادرزاده اش، حکیم بن حزام، برای شعب آذوقه تهیه کرد (ابن هشام، ۱۴۰۴ق: ۳۷۹).

حضرت خدیجه توانست با بذل مال خویش یاران اسلام را که در آغاز راه خود قرار داشتند در مقابل دشمنان حفظ کند و زمینه شکوفایی اسلام و مسلمین را فراهم نماید (ابن شهر آشوب، ۴۲۱۰، ج ۴: ۲۱۱؛ به نقل از هژیریان، ۱۳۹۶).

خدیجه پس از فشارهای سخت و طاقت فرسا محاصره شدید اقتصادی در شعب ابی طالب، پس از آزادی در روز دهم ماه رمضان سال دهم بعثت از دنیا رفت و آن سال به خاطر حزن پیامبر عام الحزن نامیده شد (امیری پور، ۱۳۸۸: ۸۴).

طوفان مشکلات، زخم زبان‌ها، تمسخرها، کارشکنی‌ها، خشونت‌ها، تبعیدها و رنج‌های پا به پای پیامبر از دیگر چالش‌هایی بوده است که حضرت خدیجه با آنها مواجه بوده است و این بانوی بزرگوار با صبر و پایداری قهرمانانه خود توانست در برابر این سختی‌ها مقاومت نماید و در پیشرفت دین و نجات جامعه نقش به‌سزایی داشته باشد (پناهی و پاسبان حضرتی، ۱۳۹۳: ۶).

بحث و بررسی

ثروت خدیجه (س) در راه گسترش اسلام نقش موثری را ایفا کرد؛ به ویژه زمانی که قریش با به کارگیری همه توان خود، از حربه اقتصاد نیز غافل نماند و با ایجاد تنگناهای مالی، مدت دو سال پیامبر (ص) و یارانش را محاصره کامل اقتصادی قرار داد در چنین شرایطی، اموال خدیجه توانست در راه پیشرفت و تقویت اسلام بخش مهمی از توطئه‌های اقتصادی قریش را خنثی نماید و کمک شایسته‌ای به مسلمانان در این زمینه باشد.

خدیجه در تمام مدت دوران بعثت، به ویژه در دوران ۲-۳ سال محصور شدن بنی‌هاشم در شعب ابی طالب، اموالش را در راه حفظ و ماندگاری اسلام انفاق کرد. غلبه بر تحریم اقتصادی مسلمانان جز با حمایت‌های مالی خدیجه (س) میسر نبود. شرایط سخت تحریم در شعب ابی طالب از تمام ثروت خود گذشت و زندگی سختی را در شعب ابی طالب برگزید.

نتیجه گیری

حضرت خدیجه به عنوان اولین بانوی اسلام و اولین بانوی نمازگذار با موضع گیری دلیرانه و کارساز در آزارهای مشرکان، شرکت مستقیم در مبارزه بزرگ اسلام با کفر و حمایت‌های اقتصادی بی دریغ و گسترده در مبارزه با تحریم‌های اقتصادی و اجتماعی صدر اسلام توسط بنی‌هاشم، گذشت و فداکاری در توسعه و پیشبرد اسلام در صدر اسلام، نقش ارزنده ای داشته است.

حضرت خدیجه (س) هر چه داشت در راه پیشرفت و موقعیت پیغمبر اسلام (ص) انفاق کرد. او تمام اموال خویش را به پیامبر (ص) بخشید و در راه نشر اسلام به مصرف رساند.

حضرت خدیجه (س) با اعتماد به پیامبر (ص) و حمایت‌های مادی و معنوی با توجه به موقعیت اجتماعی و اقتصادی خوب در بین اعراب قریش؛ جلوه گر نقش به سزایی در آرامش روحی پیامبر برای انجام رسالت خویش بود.

اما ایشان در مسیر حمایت‌های خود از حضرت محمد (ص) و اسلام با سختی‌ها و مشکلاتی همراه بودند که از آن جمله می‌توان به چالش‌هایی همچون شرایط سیاسی و اجتماعی آن زمان نام برد.

در شرایط سیاسی آن زمان (عصر جاهلیت) سران طوایف عرب و مشرکان بت پرست بودند و منافع زیادی از آن بدست می‌آوردند. نظر به اینکه حضرت خدیجه ثروتمندترین زن تاجر عرب در آن زمان بود، سران طوایف و مشرکان خواستار آن بودند تا حضرت خدیجه از آنان و خدایانشان از لحاظ اقتصادی حمایت نماید و ثروت او را به دست آورند. به همین خاطر موانع و مشکلاتی را بر سر راه حمایت‌های اقتصادی حضرت خدیجه از حضرت محمد (ص) به وجود می‌آوردند.

از دیگر چالش‌های موجود محاصره اقتصادی قریش بود؛ حضرت خدیجه از پیامبر و یارانش در طول دوسالی که توسط مشرکین قریش محاصره اقتصادی بودند، حمایت اقتصادی نمود.

چالش دیگر تمسخرها و اهانت‌ها و تبعیدها و خشونت‌ها و زخم زبان‌های بسیاری بود که حضرت خدیجه هنگام حمایت اقتصادی از حضرت محمد (ص) با آن مواجه می‌شد.

در کل می‌توان بیان داشت که علاوه بر حمایت‌های معنوی بسیاری که حضرت خدیجه از پیامبر (ص) می‌نمود، ثروت او نیز در راه گسترش اسلام نقش بسیار مؤثری داشت.

منابع

۱. ابن شهر آشوب، مشیرالدین ابی عبدالله، (۴۲۱۰/ ۴۸۱۰)، مناقب آل ابی طالب، نجف: المكتبة الحیدریه.
۲. ابن هشام کلبی، ابومنذر، (بی تا)، السیره النبویه، بیروت: دارالمعرفه.
۳. امیری پور، احمد، (۱۳۸۸)، مادران چهارده معصوم، چاپ چهارم، مشهد: نشر راز توکل.
۴. پناهی، عباس، پاسبان حضرتی، فتانه، (۱۳۹۳)، نقش مدیریتی حضرت خدیجه در توسعه دین اسلام، همایش ملی جایگاه و نقش زنان در مدیریت جهادی، دانشگاه تربت حیدریه.
۵. مطهری، مرتضی، (۴۲۱۰)، سیری در سیره نبوی، تهران: صدرا.
۶. مقدسی، مطهر بن طاهر، (بی تا)، البدء و التاریخ، قاهره: مكتبة الثقافه الدینیة.
۷. میرشریفی، سیدعلی، (۱۹۳۲)، پیام آور رحمت، چاپ اول، تهران: سمت.
۸. هژیریان، حسین، (۱۳۹۶)، نقش اجتماعی و اقتصادی حضرت خدیج (س) در گسترش اسلام، گنجینه معارف ۴.